

פרשת
דברים
גיליון ר"ו
שנה ה'
מנחם אב תשפ"ג

בדרו אמונה

במשנת מרן רשכבה"ג הדרך אמונה זללה"ה

דרכי ציון אבילות – הנהגות רביה"ק מרן זיע"א בערב ת"ב ויום תשעה באב.

לוקט ונערך מקונטרס "דקדוקי מצוות".

ערב תשעה באב

א. מאחר שבסדר חובותיו סיים מסכת יבמות בח' באב, היה שותה יין כהרגלו בכל סיום מסכת 1.

1. וידוע מה שאירע פעם, שבקומו של רבינו משינת הצהרים ביקש להביא יין לסיום המסכת שערך בחלומו, והנה דבר זה אירע ביום ד' ג' באב.

ואחר שביקש רבינו יין חכך בדעתו ואמר: היות ועכשיו זה תשעת הימים, והסיום היה רק בחלום איני יודע אם מותר לי לשתות יין, לכן אקח דבר אחר לטעום לכבוד הסיום, ואח"כ רחץ ידיו ובירך שהכל ושתה משקה אחר.

...

ב. רבינו ישב בסעודה המפסקת ע"ג הקרקע 2 רק באכילת הביצה 3 שבסוף הסעודה 4.

2. בשנים האחרונות שלא היה יכול לישוב ע"ג קרקע היה יושב על גבי כסא נמוך, כמבואר במשנ"ב (תקנ"ב, י"ז).

וראה בגמ' (תענית ל' א') אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. ופירש"י שבין תנור לכיריים הוי מקום מנוול שבבית. ובביאור הגר"א מקום שפל.

ואמר רבינו בשם החזו"א שאפשר לישוב גם על ספסל גבוה מג' טפחים, שהעיקר הוא שיהא נמוך ממה שרגיל לישוב עליו תמיד.

מיהו י"א שצריך שיהא נמוך מג' טפחים, שבכך הוא יכול ליחשב כיושב על הארץ דהוי כמו לבוד לקרקע. ויותר מזה כתב הבן איש חי (א' פר' דברים אות כ')

שיכול לישוב רק על נסר שאינו גבוה טפח מן הארץ.

3. והיה טובלה באפר, ואף שבשו"ע (תקנ"ב, ו') כתב שיש מחמירין לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו, על שם ויגרס בחצץ שיניו, מ"מ כך נהגו בבית רבינו לאכול ביצה בסוף הסעודה שזהו מאכל אבלים [שעגול כגלגל החוזר בעולם] ולטבלה באפר, והובא מנהג זה בהרבה מספרי הקדמונים.

4 אבל בתחילת הסעודה היה יושב ע"ג כסא רגיל, ואף שבשו"ע (תקנ"ב, ז') כתב שנוהגין לישוב ע"ג קרקע בסעודה המפסקת, כיון שאומרים על האכילה שבסופה עם האפר זהו סעודת תשעה באב כמש"כ המשנ"ב (תקנ"ב, ט"ז), נמצא שזו היא סעודה המפסקת שצריכה להיאכל על גבי קרקע.

...

ב. בבית רבינו נהגו גם הנשים לישוב ע"ג הקרקע בסעודה המפסקת 5.

5. וכן נהגו אצל אביו מרנא הקה"י.

...

ג. קודם ברהמ"ז בסעודה המפסקת היה אומר על נהרות בבל 6.

6. אף שכתב השו"ע (או"ח תקנ"ב, י"ב) שאין אומרים תחנון בערב ת"ב במנחה משום דאיקרי מועד, שנאמר קרא עלי מועד, מ"מ לענין זה לא הוי כמועד, [וראה בשע"ת (שם) שמ"מ צ"ל תיקון חצות וכו'].

בספר שלמי תודה כתב הגאון הגדול רבי בן ציון פלמן זצ"ל בפשיטות שאין לומר על נהרות בבל בסעודה המפסקת, אלא שיר המעלות! [ואף חולה האוכל בת"ב יאמר שיר המעלות].

גם יל"ע מצד איסור בת"ת שבערב ת"ב, ואולי הוי דרך תפילה דשרי. וראה בספר תורת היולדת (פרק מ"ח הע' ד')

שצידד שחולה האוכל בת"ב לא יאמר על נהרות בבל משום האיסור בת"ת, והעירו על דבריו דלכאו' פרק על נהרות בבל הוי בכלל דברים הרעים המותרים ללמוד בת"ב.

... השעה באב

ד. החמיר שלא לילך בת"ב בשום מנעל אפילו של גומי 7 וכיו"ב 8.

7. אף שהשו"ע (תקנ"ד, ט"ז) התיר לנעול מנעל העשוי מבגד או עץ או שעם או גמי, לפי שלא נקרא מנעל אלא העשוי מעור.

מ"מ המשנ"ב בהל' יוה"כ (תרי"ד, ה') כתב שיש אחרונים שמחמירים בזה, ומי שאפשר לו נכון להחמיר בזה. ויש שחילקו בין נעליים הנוחות ממש כמנעל עור, לנעליים שאינן נוחות כל כך.

מ"מ החמיר בזה רבינו כמנהג החזו"א ואביו הקה"י, שחששו לדברי הב"ח (שם) שהביא דברי הסמ"ג שכתב שמנעל של בגד בתוספתא (יומא ד, א) אוסר, וגם יש גאונים שסוברין דכל מידי דמגין מנעל איקרי ואסור, הלכך יש להחמיר לילך יחף לגמרי, וכן ראיתי רוב רבותינו ביוה"כ ובתשעה באב. ומיהו אין לגעור באותן שנהגו להקל בנעל של בגד. עכ"ד הב"ח. והיה רבינו לובש כמה זוגות גרביים אחד על השני.

וכן היה רבינו מחמיר בכך אף כשהלך אחר הקינות לבית הקברות, ששם הולכין בדרך עפר, [ובשנים המאוחרות יותר, בלא"ה לא היה יוצא מהרכב].

וראה במשנ"ב (תקנ"ד, לב) דכשהולך לשדה סמוך לעיר וה"ה לבית הקברות אסור לנעול, אא"כ יש טיט ורפש. וכן כשיושב על העגלה אסור לנעול אף כשנוסע לדרך רחוקה.

ומן הענין לציין כאן, מה שהביא בספר ארחות רבינו שהקה"י שאל את החזו"א, אם לומר בביה"ק ברכת אשר יצר אתכם בדין בתשעה באב, לפי שאין אומרים בת"ב צידוק הדין כמבואר ברמ"א (תקנ"ט, י), ולא ענהו החזו"א על כך.

ואמר הקה"י שמ"מ נראה שהמברך לא הפסיד, [ראה במשנ"ב (רפ"ד, ט"ז) שבתשעה באב שחל בשבת, אף דאין אומרים צדקתך צדק, מ"מ אומרים אב הרחמים והזכרת נשמות], ופעמים יצא הקה"י בברכה זו מאחר ופעמים בירך בעצמו.

8. העיר בנו הגרא"ש שליט"א: כמדומה שלבנות התיר והורה להם ללכת בנעלי גומי. [ואולי משום צניעות].

...

ה. קרא ק"ש על המטה פרשה ראשונה בלבד 9, ואמר "בידך אפקיד רוחי וגו' 10", ובירך ברכת המפיל.

9. כיון שזהו עיקר חובת קריאת שמע על המיטה כמבואר בגמ' (ברכות ס' ב') שקורא משמע עד והיה אם שמוע.

והעירוני לעיין למה לא אמר רבינו גם "מימיני מיכאל וכו'" שהרי אין בו פסוקים כלל, והיה נוהג לאומרו כל לילה בסדר קריאת שמע שעל המיטה, והוא מתקנת הקדמונים להציל האדם מטומאה, וצ"ע.

10. כנראה משום שגם זה נאמר בגמ' (ברכות ו' א') אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וכו', וכיון שהוזכר בגמ' אמרו, משא"כ שאר פסוקים וכו' אינם מדינא דגמרא. ובפרט שנתבאר בגמ' שאומר פסוק זה בתורת פסוקא דרחמי.

...

ו. רבינו היה מניח המזרון על הארץ 11, ושם אבן תחת הכר, לשינת ליל ת"ב 12.

11. אבל הרבנית ע"ה לא הניחה המזרון על הארץ, אלא אבן תחת הכר בלבד. וכן גם הבנות לא ישנו על הארץ.

12. כן היה מנהגו של רבינו שנים רבות בשנים המוקדמות, וכן היה נוהג אביו הקה"י כמש"כ בספר ארחות רבינו. וכן מנהג בני משפחת רבינו, כפי שהנהיגם אביו הקה"י מקטנותם.

וראה בשו"ע (תקנ"ה, ב') יש מי שנוהג לשכב בליל תשעה באב מוטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו. וברמ"א ויש בני אדם משימין אבן תחת מראשותיהם, זכר למה שנאמר ויקח מאבני המקום שראה החורבן. ובשנים מאוחרות כשהיה קשה לרבינו טובא לישן על מזרון שע"ג הארץ, היה ישן על המיטה והניח אבן תחת הכר. וכמש"כ המשנ"ב (תקנ"ה, ו') שאדם חלוש אי"צ להחמיר בזה ויישן על המיטה.

[וראה בספר ארחות רבינו שכתב שבשנת תשל"ו כשהוקשה הדבר להקה"י, עשה התרת נדרים וישן ע"ג המיטה. ויל"ד אם רבינו ג"כ עשה התרת נדרים בזה, דלכאו' יתכן דכיון שכתב המשנ"ב שאדם חלוש אי"צ להחמיר בזה, מעיקרא כך היא המידה שמי שאינו חלוש מניח המזרון על הארץ, ונמצא שמעולם לא החמיר לעשות כן בחולשתו, ולכך אי"צ התרה, ועי'].

...

אף אחר סיום הצום לא הסיח רבינו דעתו מאבילות החורבן עד חצות יום י' באב 13.

13. שכמו שאסור לרחוץ ולספר ולכבס עד חצות יום העשירי, כיון שלעת ערב של יום העשירי נשרף ביהמ"ק כמבואר במשנ"ב (תקנ"ח, ג'), כך אין להסיח דעתו מהאבילות על ביהמ"ק אף שהתענית נסתיימה.

והעיד א' הת"ח שבא אל רבינו למחרת ט' באב בבוקר והציע בפניו כמה עניני נופש וכיו"ב, והיו פני רבינו חתומות שלא כדרכו עם אותו ת"ח שהיה רגיל אצלו, ולא הבין מה אירע לרבינו שנוהג עמו כך, עד שתפס את עצמו שמדבר עמו בעניני שמחה לפני חצות העשירי.

פליטת בית סופריהם

ממשיכים ביתר שאת וביתר עוז להתחזק בתפילה ובלמוד התורה הקדושה

לרפואת רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי ברוך מרדכי בן הינדא מלכה אזרחי שליט"א